

E PARAU PA'ARI NŌ TE FENUA RA'IVAVAE

*Nā papa Teana TEVA'ATUA nō Ra'irua
i fa'ati'a i teie 'ā'ai i te Mahana 'ōro'a
nō te Reo Mā'ohi.*

'O Piritua tei pi'i-ato'a-hia 'o Piriōtua te ta'ata mātāmua i te fenua Ra'ivavae i te mata'eina'a i Ra'irua. E ta'ata piri te tua 'e te tua, e piti tino e mea huri te aro 'e te aro... E hua'ai tā te tahi 'e te tahi tino : 'o Matomato tā te tahi 'e 'o Matamata'ura tā te tahi...I te pa'arira'a teie tau tamari'i, 'ua haere 'o Matomato e ori haere ē, 'ite atura 'oia i te 'ōvairaro, 'oia ho'i te taro. 'Ua tāra'i 'oia i te mā'a taro i te mahana ē, 'ia maro, hō'ē ā huru ē 'ua 'ama, tāmata atura i te 'amu, e mea maita'i roa ē, hāpai atura 'oia i te tahi nā tōna metua ē hōro'a atura 'ia 'amu... Ē, nō te mea 'ua 'amu te metua i te mā'a, 'ua tupuhia 'oia 'e te tūtāe 'e 'ua tīti'o ihora : nā te tūtāe i fa'ata'a'ē i taua nā tino ra. Riro atura te hō'ē tino ē : 'o Tāne-mata-ora-i-te-ao, te tino ia tei 'ore i 'amu i te mā'a, 'āre'a te tino tei 'amu i te mā'a ra, 'o Tāne-mā-te-aro-i-te-pō... I tō rāua ta'a'ēra'a 'ua reva 'o Tāne-mā-te-aro-i-te-pō i te pō aru'iru'i. 'Āre'a 'o Tāne-mata-ora-i-te-ao, 'ua reva ia i ni'a i te ra'i nō te tahu i te auahi nā tāna hua'ai. Te auahi tāna i hōro'a mai iā Māui-ti'iti'i-ā-tara nō te tahu 'ei umu.

E terongo o te maremare te paraura'a i te tūtāe i te tau tahito roa. Te tahi i'oa e muhu ō te tai 'ura, te muhu e i'oa fa'a'ino nō te tūtāe. E muhu ō te tai 'ura, teie tōna aura'a : tōna ro'o, tōna hau'a ē tae i te mau u'i ato'a, mai tērā 'e tērā tau ē, tae noa atu i te hōpe'a. Teie te tahi parau vavaro : e hinga-hinga 'oia ho'i tō rāua ta'a'ēra'a e ta'a'ēra'a mau nō te mau u'i ato'a ē tae noa atu i tā rāua hua'ai, tō te pō 'e tō te ao, 'aita rāua i tū'ati fa'ahou. 'Ua reva 'o Tāne-mā-te-aro-i-te-pō, 'aita tōna e parau fa'ahou i ni'a i teie fenua. 'Āre'a 'o Tāne-mata-ora-i-te-ao, 'oia ho'i tā Matamata'ura, 'oia tei hua'aihia i te ao nei, nāna ato'a i fa'atupu i te ta'ata i 'ō nei i te tau mātāmua roa ra.

'Ua fānau mai tāna mau tamari'i : 'o Rau-rani, 'o Ma'i-roa 'e 'o Māui-ti'iti'i-ā-tara ; o te tamaiti atua teie 'o Māui-ti'iti'i-ā-tara nō te mea 'oia te tamaiti tei haere e ti'i i te auahi i ni'a i te ra'i i tōna tupuna ra iā Tāne-mata-ora-i-te-ao. Nā roto i te ta'oa mato ra tei parauhia ē : te ara pohe tō Māui-ti'iti'i-ā-tara harerera'a i ni'a i te ra'i... Te tumu, nō taua 'ōpuara'a ra, nō te ua i taua

mahana ra, 'aita e mahana, 'eita atura te 'ōvairaro 'e te 'ape e 'ama, 'eita ia e tano 'ia 'amu. Nō reira, 'ua haere 'o Māui-ti'iti'i-ā-tara i ni'a i te ra'i i tōna tupuna ra ē, tē 'ite maira 'o Tāne-mata-ora-i-te-ao iāna 'e nā 'ō maira :

-« *Hango mai e tau hinga e manga rahi no tau tama ia no Matamata'ura 'ei turu i te hui tama. Hango mai, e aha tena tau i hango mai nei ?* » Pāhono atura 'o Māui-ti'iti'i-ā-tara ē :

-« *E 'ati rahi tō te ainga, 'ua 'ai ota te 'ōvairaro 'e te 'ape no reira vau i hango mai ai e ui ia 'oe na hea te hui tama, nō reira vau i hango mai ai i runga i te rangi hā nei !* »

I reira tō Māui-ti'iti'i-ā-tara ha'api'ira'ahia i te rāve'a e tano nō te 'amu i te mā'a, 'oia ho'i te 'ōvairaro māoti 'e 'amu i te mā'a 'ia 'ama : 'ei ahi ia 'a 'eu atu ai. Ē, 'ua rave maira 'o Tāne-mata-ora-i-te-ao i te rā'au 'ei aungati, 'ei 'aurima 'a hi'a ē 'ama noa atu te auahi. 'Ia 'ama te auahi e rave i te vahie, e 'āpapa i roto i te one 'a huri ai te 'ōfa'i i ni'a iho 'a vaiiho atu ai ē 'ia huru maoro, e hi'o 'ia tano te ahu, i reira e uruhia ai, 'a huri atu ai i te mā'a i roto i te umu, tāpo'i roa i te 'āpiu 'a ha'apo'i atu ai ē, vaiiho atu ai 'ia 'ama. Tau taimē i muri mai i reira e hua'i mai ai i taua umu ra, 'ua 'ama, i reira e tano ai e 'amu, 'ua 'ama maita'i te mā'a.

'Ia oti te ha'api'ira'a iā Māui-ti'iti'i-ā-tara i te ravera'a e 'ama ai te auahi nā roto i te hi'ara'a i te rā'au 'e te ravera'a nō te tunura'a i te mā'a, 'ua fa'aineine 'oia i te ho'i mai i ni'a i te fenua nei nō ni'a mai i te rangi nō 'ō mai i tōna tupuna ra iā Tāne-mata-ora-i-te-ao tei 'ō'ōmo iāna i roto i te ha'ari rōhutu, tā'ora mai ai iāna i raro i te fenua nei. 'Ia ma'iri mai taua ha'ari ra i ni'a i te fenua, i ni'a roa i Temahara, i reira te pararira'a taua ha'ari ra e toru tuha'a ē, tupu roa atura i reira. 'Āre'a 'o Māui-ti'iti'i-ā-tara, parau atura 'oia i te mau tamari'i ē :

-« *Teie te rāve'a e tano ai 'ia 'amu i te mā'a, nā'u e rave.* »

'Ua ha'amata 'oia i te hi'a i te rā'au tāna i hōpoi mai i raro i te fenua nei 'e tahu roa atura 'oia i te umu tei parauhia ē : e hātui i te tau mātāmua ra. 'Ia 'oti, 'ua tu'u i te taro i roto ē, ma'a taimē i muri mai, 'ua hua'i mai, 'ua 'ama iho ā, hōro'a atura i te mau tamari'i 'ia 'amu rātou, e mea maita'i roa... Nō reira mai te ma'a parau ra ē :

'O Maui-ti'iti'i-ā-tara te tangata tu, tei hangai i te hui tama i te maga tua veroa no roto i te mate ura o te rā, ei hangai i tanga ai o Māui-ti'iti'i-ā-tara tei angere i runga i te rangi, i runga e atiria e o Māui-ti'iti'i-ā-tara e angere ou.

Teie te aura'a nō teie fa'ateniteni ē :

'O Māui-ti'iti'i-ā-tara te ta'ata rahi atu i taua tau 'ati ra, 'O tei 'imi i te rāve'a e 'amu ai te mau tamari'i i te mā'a mai te maita'i nō roto mai i te umu. 'Ua 'ama, 'ua riro 'ei mā'a maita'i 'ia 'amuhia 'e te mau tamari'i. E mea au iho ā 'ia 'amu nō te mea 'ua pohe, 'oia ho'i, 'ua 'ama roa, 'ua riro atura te mā'a 'ei mea maita'i. 'Ua tupu te maita'i i roto i te 'ōpuara'a ā Māui-ti'iti'i-ā-tara tei fa'a'orama'i i te haere roa i ni'a i te ra'i i tōna tupuna ra e ti'i i te auahi 'ia maita'i te mā'a 'ia 'amu ; 'o tei fa'a'orama'i i tōna tāorara'ahia mai i ni'a i te fenua nei e mea maita'i nō te

*mana ō tōna tupuna 'o Tāne-mata-ara-i-te-ao a i roto i te
ha'ari i te pararira'a, roa'a mai ai e toru tumu i parauhia
ē : e ha'ari rōhutu, 'ua tupu i Temahara...*

I te matahiti 1921 i pohe ai taua ha'ari ra, e mea tā'irihia 'e te mata'i, toe
mai ai hō'ē tumu ha'ari. I te matahiti 1931 i hi'a ato'a ai taua tumu hōpe'a ra ē,
'aita hō'ē a'e i toe mai, 'ua pau roa i te pohe. Tōna rā parau, teie ia tā'u e horo'a
atu nei....

*E parau teie i pāpa'ihia 'e 'Ōpeta ā TAUIRA'I
I te matahiti 1967*

*Patapatahia 'e fa'atiti'aifarahia te papaira
i te Pū nō te Hiro'a 'e te Faufa'a Tumu*

